

En vidgad uttalsundervisning

Tomas Riad
Stockholms universitet
tomas.riad@su.se

Svenska som andraspråk, Skolportens konferens
29–30 september 2022

1

Introduktion

Traditionell uttalsundervisning

- artikulation: producera enskilda ljud, kontrastera ljud
- höravkodning: känn igen ord, kontrastera ljud
- från stavning till ljud (<sk> före hård och mjuk vokal mm.)
- minimala par
- vissa svårigheter att överföra kunskapen till sammanhang utanför klassrummet

2

2

Mål för uttalsundervisningen

1. Kommunikationstekniska mål

- ditt budskap är begripligt
- du förstår andras budskap
- *robusthet: smidighet, hastighet, variation (även i 2)*

2. Sociala mål

- uttalet påverkar bemötandet (Lambert et al. 1960, Kristiansen 2010, Boyd & Bredänge 2013, Engstrand 2012, Bijvoet 2018)
- *robusthet: smidighet, hastighet, variation (även i 1)*
- Båda dessa mål är inriktade på **tal** och **samtal**. Det heter ju också «**uttal**» {TALA, LYSSNA}
- 3. ... (forts. bild 7)

3

3

Uttalsundervisning med fokus på artikulation

- Viktigt för förståelse och bemötande
- Öva prosodi särskilt mycket (Kjellin, Thorén, Fridefors)
 - längd
 - betoning
 - rytm
 - satsmelodi
- Vokaler, konsonanter, accent och satsmelodi är strukturellt beroende av betoning och längd
- Arbeta särskilt med särskilt svåra ljud:
 - [ʉ:, ɣ:, ø:]
 - [ʂ, ʃ, ʈ, ɖ]

4

4

Uttal med fokus på artikulation

- När uttalet först sitter behöver man mycket repetition
- jfr färdighet på instrument, grundslag i tennis.
- En del material på *Intensivsvenska.se*
 - A4 med 30 meningar ("hela svenskans fonologi")
 - Instruktion till läraren (vilka utmaningar som uppträder i meningarna)
 - Extramaterial: variationer och små dialoger
 - Läs- och uttalsprotokoll, mm.
- Det finns utmärkta läromedel för uttalsundervisning

5

5

 Roger Nyborg & Tomas Riad, intensivsvenska.se

A4 med svenskans fonologi

långa vokaler

långa konsonanter

accent 2

[ø]

[ʉ:]

samman-sättning

konsonant-kluster

1. God dag, god dag. Det är en bra dag idag. (Det är ____-dag idag.)
2. Jag är klok. Jag är fin. Jag är både klok och fin.
3. Vi bor på jorden. Jorden är en planet.
4. Den går runt solen. Solen är stor och het.
5. Vintern kan vara kall i Sverige.
6. Hösten är lång. Vintern är kall.
7. När våren kommer, i april och maj, blir det varmt.
8. I juni och juli är det sommar och varmt.
9. Många GILLAR värmen, men inte alla.
10. Men nästan ALLA elever längtar efter sommarlovet.
11. Då kan man sola och bada eller bara slappa.
12. På vintern faller det snö. På våren behöver man ibland ett paraply.
13. Många springer och stressar i onödan. Stanna upp en stund!
14. Vad ska jag göra nästa månad? Eller nästa år?
15. Det vet jag inte, men jag vill studera på gymnasiet.
16. Då kommer mitt uttal att vara perfekt!

6

6

Men det finns **en tredje typ av mål**

3. Akademiska mål

- uttal som stöd för läsavkodning (och talkodning)
- uttal som stöd för höravkodning (och skrivkodning)
 - stabila fonologiska kontraster
- Här figurerar alla de fyra förmågorna {TALA, LYSSNA, LÄSA, SKRIVA}

→ Den vidgade uttalsundervisningen

7

7

Den vidgade uttalsundervisningen

- Stabila fonologiska kontraster som stöd för läs- och höravkodning.
- Hur kan uttalsundervisningen stödja läsningen?
- För att få ett bra och tydligt svar byter vi perspektiv en stund till **nyanlända elevers läsning**.
- Vad är det man behöver för att kunna läsa ordentligt?
 - som modersmålstalare
 - som andraspråkstalare

8

8

Vad är det man behöver kunna för att kunna läsa ordentligt?

Pixabay, Prawny 9

9

Läsningens element

betydelse

svenskans ordförråd

svenskans ljudsystem

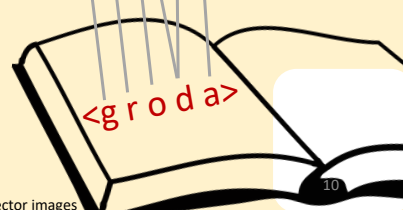
relationen ljud-skrift svenska

svenskans skriftsystem

"att knäcka koden"

/g r u: d a/

Pixabay, Ciker free vector images

10

Modersmåsläsande barn

betydelse

svenskans ordförråd

svenskans ljudsystem

relationen ljud–skrift i svenska

svenskans skriftsystem

kereny, pixabay

/g r u: d a/

Pixabay, Ciker free vector images

11

Andraspråksläsande ungdomar

betydelse

svenskans ordförråd

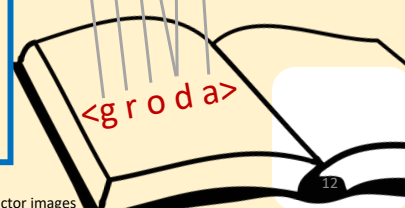
svenskans ljudsystem

relationen ljud–skrift i svenska

svenskans skriftsystem

/g r u: d a/

Pixabay, Ciker free vector images

12

Delvis olika uppgifter!

betydelse

svenskans ordförråd

svenskans ljudsystem

relationen ljud–skrift i svenska

svenskans skriftsystem

kereny, pixabay

/g r u: d a/

Pixabay, Ciker free vector images

13

Skillnaden: ljudsystemet och ordförrådet

betydelse

svenskans ordförråd

svenskans ljudsystem

relationen ljud–skrift i svenska

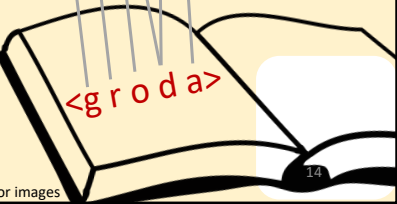
svenskans skriftsystem

kereny, pixabay

/g r u: d a/

Pixabay, Ciker free vector images

14

En ironi kanske ...

- Det som är **helt självklart för förstaspråkläsande barn** ...
- ... utgör **den stora uppgiften för andraspråkläsande ungdomar** och vuxna,
- ... nämligen **ljudsystemet** och ordförrådet

15

15

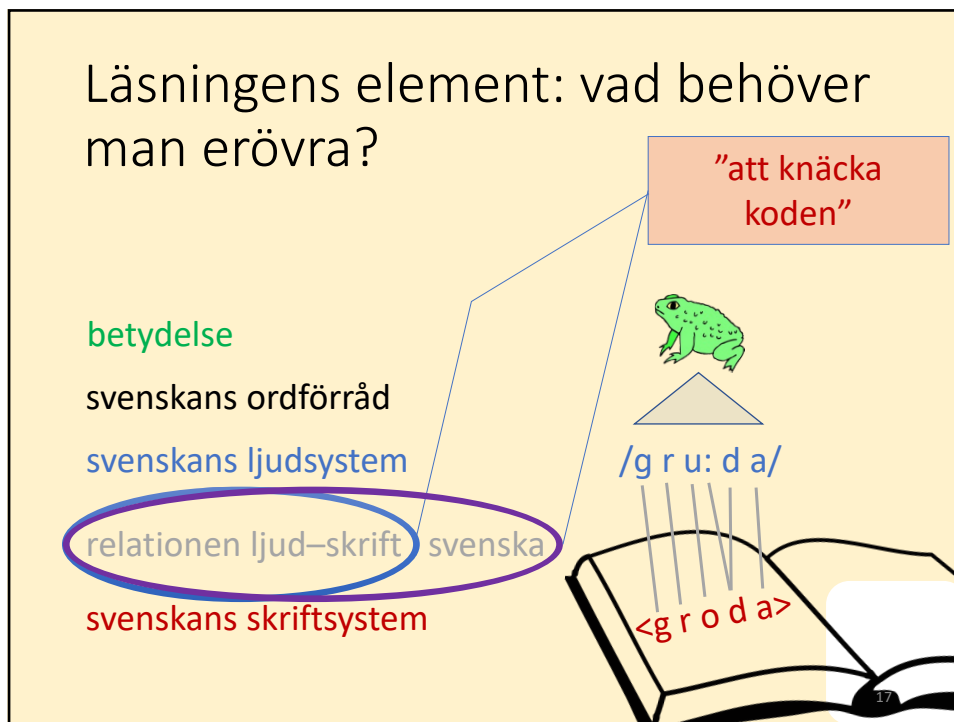
Implikationer för pedagogiken

Vilken undervisning behövs då för att nyanlända/ andraspråkstalare för att bli goda läsare på svenska?

1. Särskilja ljudsystemets typer (vokaler, konsonanter, längd) i kombination med skriftsystemets typer (bokstäver, konventioner).
2. Automatisera läsavkodning och ordigenkänning (flytläsning)
3. Inhämta ett ordförråd (10–15 000 ord för att klara gymnasiet)

16

16

17

”Att knäcka läskoden”

- Associeras med barns tidiga läsinlärning.
 - En nära nog ögonblicklig insikt: fjällen faller från ögonen!
- Arbetet på kodnivån börjar dock **långt före skolstart**
 - **Fonologisk medvetenhet** varierar spontant mellan individer, men kan tränas upp (förskolan).
 - Läsinlärningen går då snabbare (Lundberg, Olofsson, & Wall 1980)
- Arbetet pågår **långt efter den första läsinlärningen**.
 - Automatisering av läsavkodningen (slukaråldern)
 - Allt högre läshastighet (både alfabetisk-fonologisk och ortografisk-morfemisk) (Ingvar 2017)

18

18

"Att knäcka läskoden" – vad innebär det för nyanlända ungdomar eller vuxna som redan är litterata?

- Hur ser uppgifterna ut specifikt för nyanlända ungdomar/vuxna?
 - **ljudsystemet** är en stor del av uppgiften
 - kopplingen mellan ljud och skrift behöver automatiseras

[Ett möjligt tankespel: Nyanlända ungdomar som är litterata på ett annat språk än svenska är också litterata på svenska.]

- Det större perspektivet: elevernas litterarisering, dvs. deras förmåga inom de fyra färdigheterna på kodnivå

19

19

 Litterarisering

Uttalsundervisningens potentiella domän				
	LYSSNA	SKRIVA	LÄSA	TALA
KODNIVÅ	avkodning av tal	funktionell handstil stavning kodning i skrift	avkodning av skrift: - alfabetisk-fonologisk - ortografisk-morfemisk - hastighet och flyt	funktionellt uttal kodning i tal
	hörförståelse		läsförståelse	
SAMMANHANGS-NIVÅ	utvinna sammanhang ur talad text	skapa sammanhang i skrift	utvinna sammanhang ur skriven text	skapa sammanhang i talad text

20

20

Medvetandehöjande övning 1

- Fonologisk medvetenhet

geralt, pixabay 21

21

Medvetenhet om fonologisk medvetenhet

- Att kunna rikta sin uppmärksamhet mot språkets form och
- kunna manipulera en ljudsträng
- Fonologiskt medvetna förskolebarn läser tidigare
- Ljudsystemet och skrivsystemet stödjer varandra
- (men det vet inte barnen, ännu.)

22

22

Hur många ljud?
Ljuda varje ljud för sig!

tå

tvål

sjuk

listig

dusch

karta

praktfull

23

23

Ta bort ...

Första ljudet: *menar, sjukling, brand, spjuver, djurliv*

sista ljudet: *korg, bås, cirka, puts, brak, fnatt*

24

24

Lägg till

p före *rov* // k före *ratta* // s före *viskon*

t efter *poss* // s efter *tipp* // e efter *bus*

25

25

Klappa händerna efter
stavelseantal

leka

kamelen

ortoceratiten

Ann-Louise

handklappsövningarna

26

26

Identifiera betoningen

Säg den betonade stavelsen (eller stavelserna) högt

gardin

konstapel

poliskonstapel

klematis

isterband

27

27

Flytta satsbetoning

- Anna går till stationen på morgonen.

Anna går till STATIONEN på morgonen

ANNA går till stationen på morgonen

Anna GÅÅÅÅR till stationen på morgonen.

Anna går till stationen på MORGONEN

Anna går TILL stationen på morgonen

28

28

Flytta betoning inom ordet (naturligt)

- drama
- dramatisk
- dramatik
- dramatisera
- fyr
- fyrverk
- fyrverkeri

29

29

Betona en viss stavelse (ibland onaturligt)

nananana

tobaken

frisyrerna

frisyrgelé

30

30

Separera melodin från ordet

solo – hmhm – naana – **solo** – hmhm – naana ...

renar – hmhm – naana – **renar** – hmhm – naana ...

typord: solo, renar

testord: fattig, offer, Patrik, Magdalena

Pixabay, open clipart vectors

31

Hur den litterata processar ljud

- Fonologisk medvetenhet innebär en känslighet för ljudens gränser/avgränsning
- Genom att "se ordet skrivet" framför sig kan man lättare manipulera ljudsträngen (men också luras av stavningen)
- Och bättre uppfatta nya ord med hörseln (**moderna språk?**)
- Det är en åtråvärd förmåga som är till hjälp vid processandet av ljudinformation (viktigare med åldern)
- och memorering av nya ord

32

32

Hur ser uppgiften ut för andraspråkstalaren?

33

Barns läsavkodning på modersmålet

- gynnas av god **fonologisk medvetenhet** (alfabetisk avkodning)
- **Alfabetisk läsning** innebär att ljud kopplats till bokstav och tvärtom, och att de tydligt kan sekvenseras i ordets alla positioner

34

34

Nyanländas läsavkodning på andraspråket

- **Fonologisk medvetenhet** här också

Men vad *är* fonologisk medvetenhet hos en nyanländ andraspråkselev i tonåren?

- Urskilja ljuden på det nya språket
- **Särskilja ljuden på det nya språket**
 - vokalerna är den stora utmaningen för de flesta
 - prosodiska kontraster: kvantitet på konsonanter, komplementär längd
 - betoning

35

35

Läsning på andraspråket: Att lära sig ett nytt ljudsystem

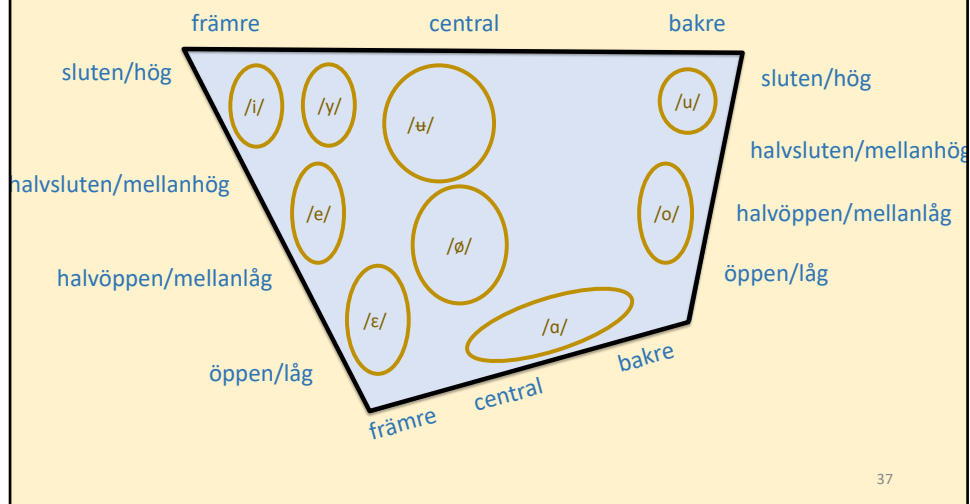
arabiska	svenska	
/ʔ/, /U/, /A/	/e/, /i/, /y/, /ø/, /u/, /ʌ/, /o/, /a/, /ɛ/	ljudtyper

- Vad innebär uppgiften?
- Vad behöver läraren veta?
- Vad behöver eleven förstå?
- Hur ska man göra?

36

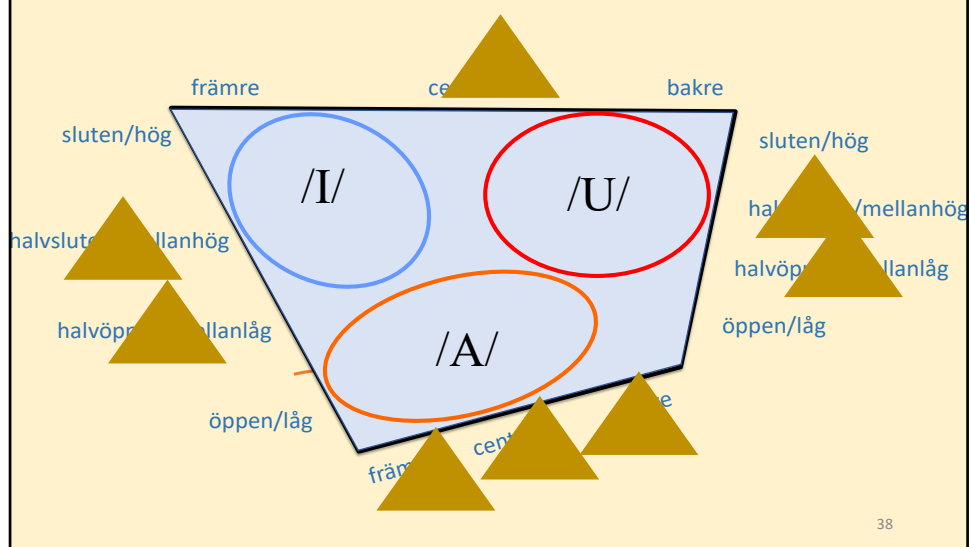
36

Svenska vokalfonem

37

Arabiska vokalfonem

38

Ofta ska man också lära sig ett nytt **skriftsystem**

arabiska	svenska	
/ʔ/, /U/, /A/	/e/, /i/, /y/, /ø/, /u/, /ʉ/, /o/, /a/, /ɛ/	ljudtyper
أ و ي	⟨e⟩, ⟨i⟩, ⟨y⟩, ⟨ö⟩, ⟨o⟩, ⟨u⟩, ⟨å⟩, ⟨a⟩, ⟨ä⟩ ⟨o⟩, ⟨e⟩	skrifttyper

och dess **systematiska avvikelser**

<lås, lov>, <sett, sätt>

... men grunderna är avklarade på en eftermiddag, om man har ljuden på plats

39

39

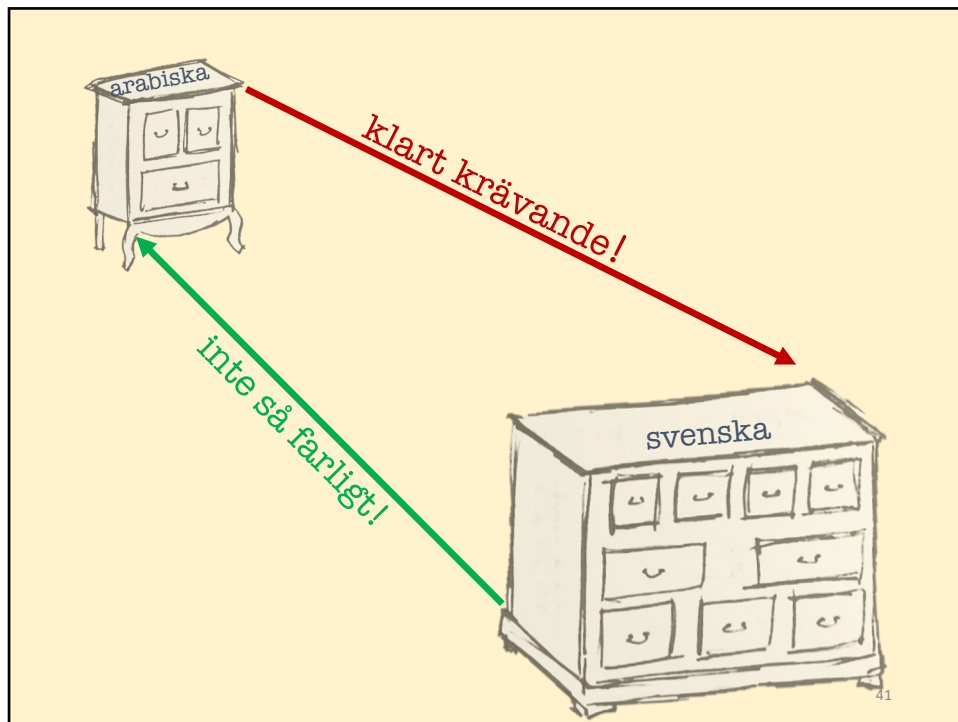
Långa vokaler i arabiska (L1) och svenska (L2)

arabiska	svenska	
/ʔ/, /U/, /A/	/e/, /i/, /y/, /ø/, /u/, /ʉ/, /o/, /a/, /ɛ/	ljudtyper
أ و ي	⟨e⟩, ⟨i⟩, ⟨y⟩, ⟨ö⟩, ⟨o⟩, ⟨u⟩, ⟨å⟩, ⟨a⟩, ⟨ä⟩	skrifttyper

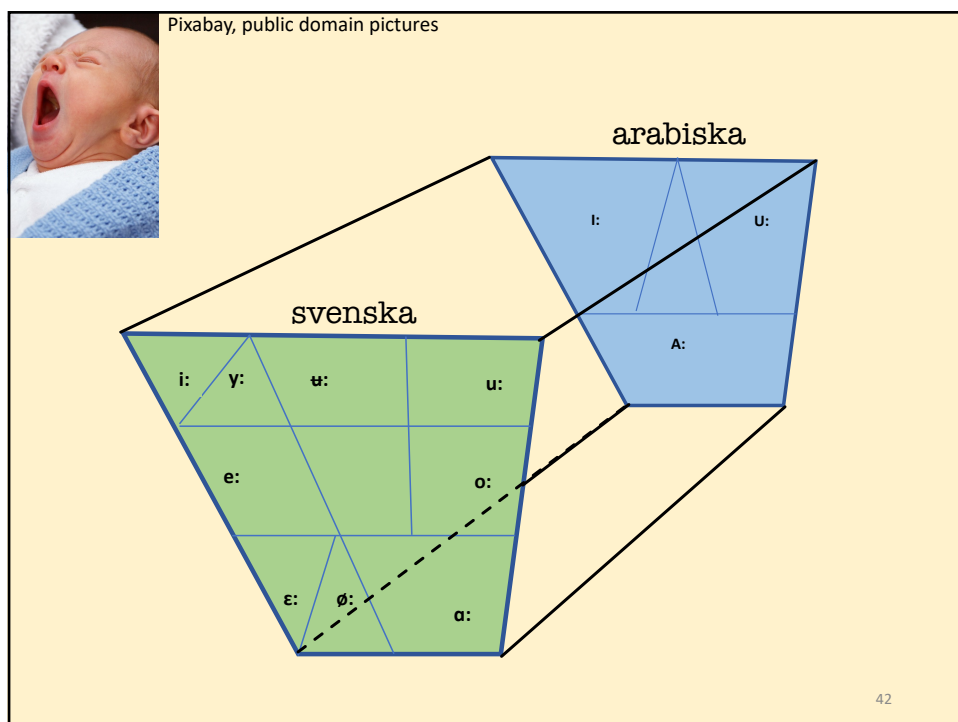
- 6 nya vokalkategorier
- justering av befintliga vokalutrymmen
- identifiera och hålla isär
- matcha ljud till bokstäver
- matcha bokstäver till ljud
- ortografiska regler
- skriv ut korta vokaler
- stavning av kort [ɛ] och kort [ɔ]
- dubbelteckning vid längd
- bruk av diakritiska tecken <å, ä, ö>
- oregelbundenheter
- morfologiska mönster

40

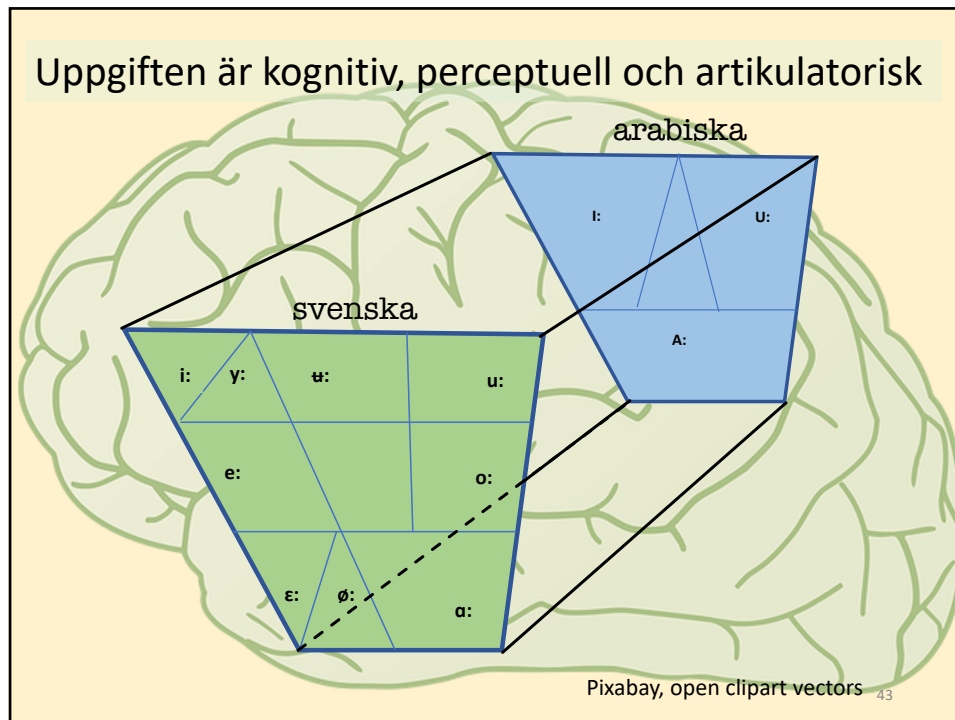
40

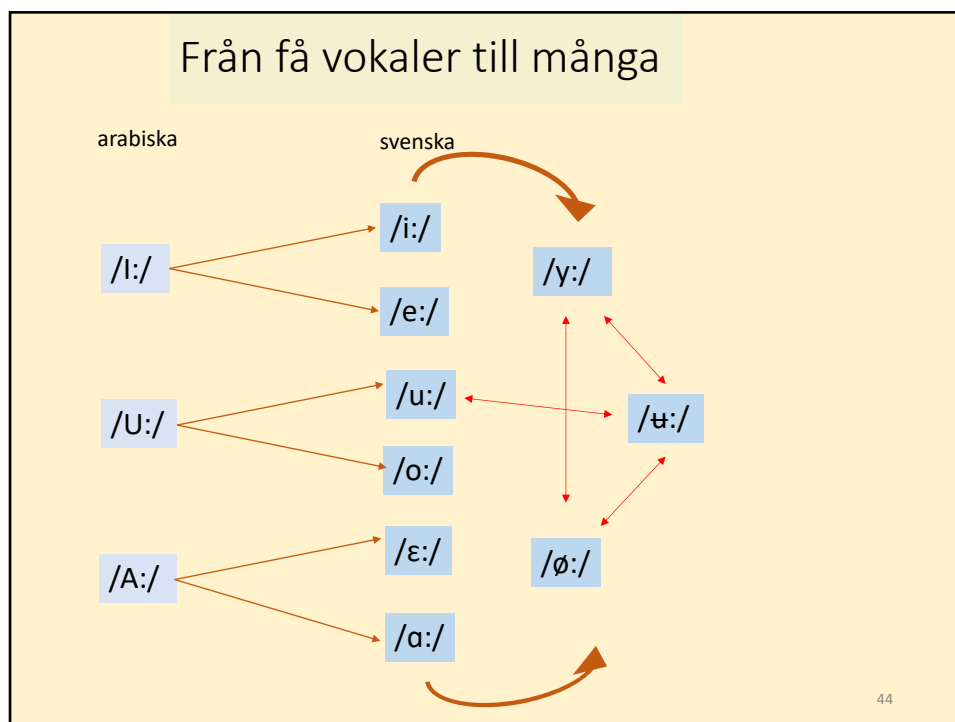
41

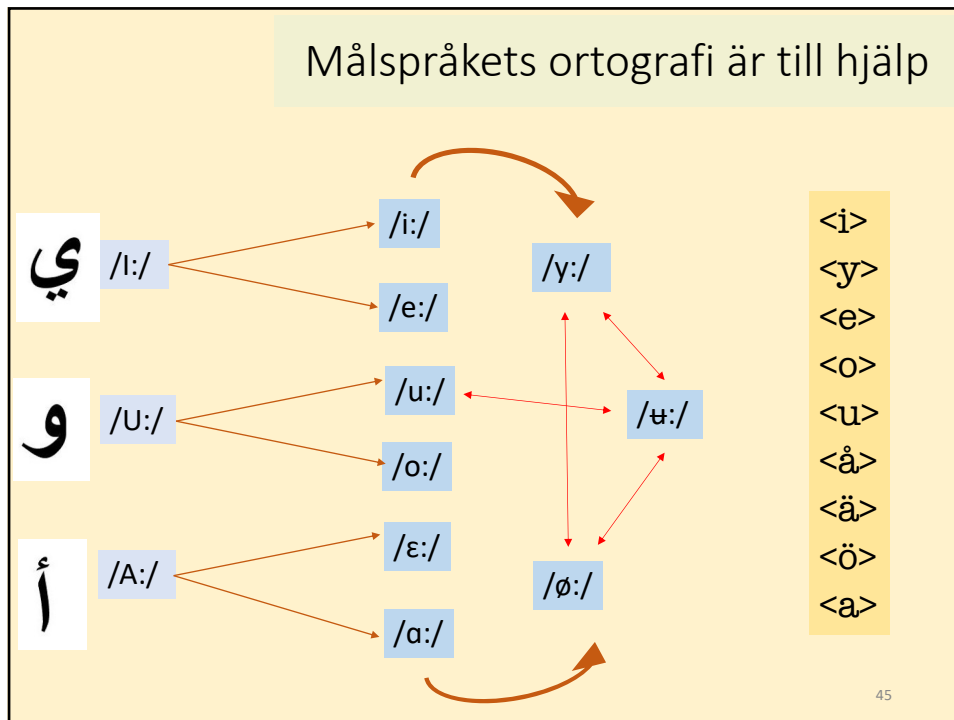
42

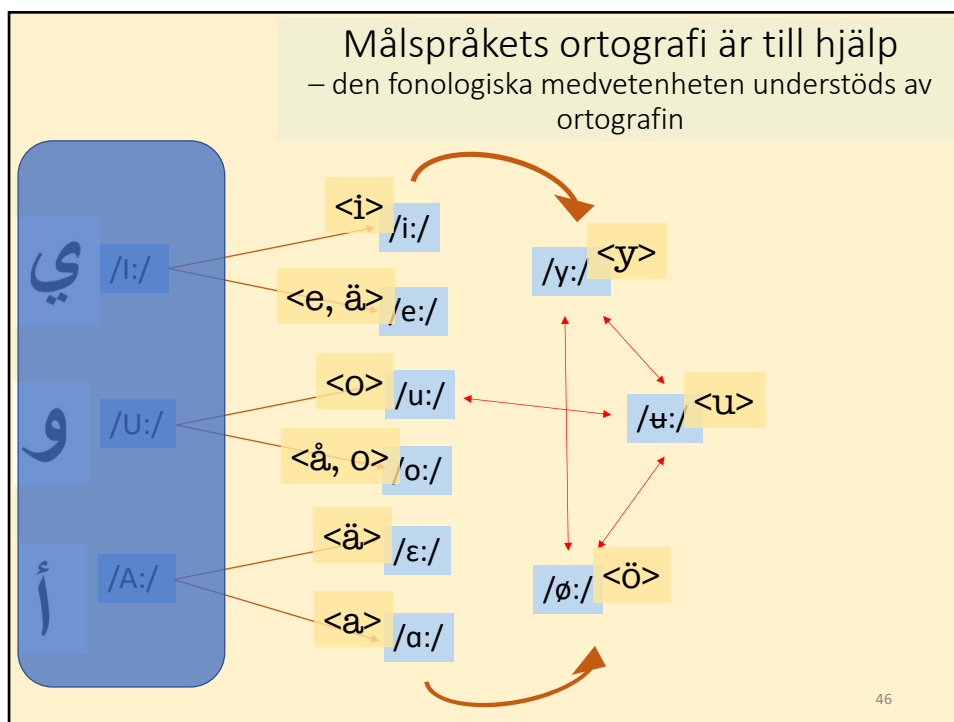
43

44

45

46

Det **primära arbetet** är att skapa **nya lådor** för ljuden

artikulation, repetition av alfabetet,
och skrivning är visserligen viktigt ...

... men **sekundärt** till ur- och
särskiljandet av ljudtyperna, i hjärnan

...

och bör **användas som stöd** för att
separera ljuden

47

47

→ Andraspråksläsaren behöver få ljudtyperna på plats för att få fart på läsningen.

- dvs **bli fonologiskt medveten** på det nya språket och **tillägna sig ljudtyperna** så att de kan kopplas till bokstäverna och avkodningen tränas upp.
- Det är kopplingen till uttalsundervisningen
- Men uttalsundervisning är inte automatiskt läsavkodningsundervisning
- Därför behöver vi ta ett steg tillbaka och betrakta kodnivån för alla de fyra färdigheterna
- Och utveckla kunskap om hur läsavkodning bäst ska stimuleras inom sva, för nyanlända, i olika åldrar osv.

48

48

Hur kan en vidgad uttalsundervisning se ut?

- Litterarisering
- Här finns mycket att utveckla, men det finns inspirationskällor
 - Specialpedagogik

Illustration: Ove Larsson

49

49

Explicita metoder är ofta
funktionella

50

50

Metoder för träning av läsavkodning – beprövad erfarenhet och vetenskapliga studier

Wittingmetoden, Rydaholmsmetoden, Bravkod, LegiLexi,
Wendickmodellen [[tangerar dyslexiområdet](#)]

- Tydlig uppdelning mellan [avkodningsnivå](#) och [förståelsenivå](#)
vilken generellt skalas ner
- Dessa metoder är riktade mot i första hand den **ortografiska
läsningen** men med start i den fonologiska/alfabetiska
läsningen
- Målet är att automatisera läsningen i så hög grad som
möjligt
- För att på så sätt få loss energi till **läsförståelsen** (=målet)

51

51

Wittingmetoden, Rydaholmsmetoden, Bravkod i praktiken

Witting (2005, 2009), Svärd (2008), Witting &
Hjälme (1989)

[Generellt goda resultat. Grund för beprövad
erfarenhet.](#)

Svensson & Winner (2010), Egerhag & Svärd (2011),
Aldrin & Persson (2011), Albertsson (2016)

[Ger generellt positiva resultat också när
andraspråkselever kommit med.](#)

52

52

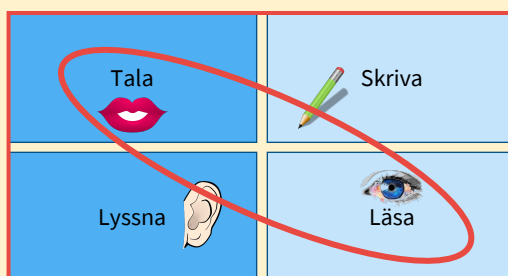
Explicit undervisning riktad mot kategorier (byrååldor)

- Använd bokstäver som stöd för ljud
- Gå åt båda hållen mellan färdigheterna
- Håll koll på kodnivå och sammanhangsnivå och se till att de inte "stör" varandra
 - regelbunden stavning
 - begränsade kontextuella krav i början
- Tempo och tydlighet är viktigt för automatiseringen
- [färdigheter på kodnivå kan automatiseras, färdigheter på sammanhangsnivå kan inte automatiseras]

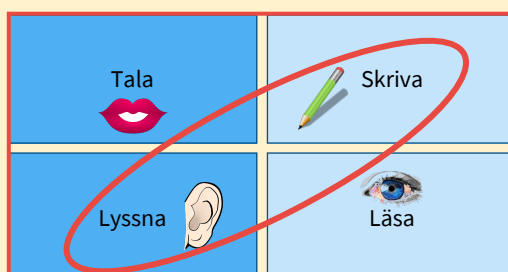
53

53

 Intensivsvenska

Läsa högt

Diktamen

54

54

 Listor med nonord (tidig lista)

ann	nann	anna	nanna	nannan
inn	ninn	inni	ninni	ninnin
anni	nanni	innan	ninnan	anna
inna	ninna	annin	nannin	inni
annas	assan	nassi	nissan	sissa
sannan	sass	nassa	ninnas	sinna
niss	nassan	sassan	sannas	annis
att	natt	atta	tatta	
titt	itti	titti	itt	
titta	atti	tatti	ittat	
anni	nanni	innan	ninnan	anna
sannas	annis	niss	nassan	sassan
atti	tatti	titta	ittat	itta
inna	ninna	nannin	inni	annin

Läsa högt i grupp, i par, enskilt

55

55

 Olika kontraster med nonord

ubbe	tupp	mullan	gumma	tugga
tågg	tull	doggen	tuppen	tånnan
umm	motte	tåmmar	pucken	puttas
fullan	fåpp	muggar	totte	tåpp
unna	nynna	åcke	mått	gupp
ånn	yss	uddes	nycket	nudda
nasse	tugge	tynn	synna	sucka
pannat	påtta	tåcken		

Diktamen

56

56

Nonord med kluster

pyrkan	slasken	kriste	bankan	prälk
krolke	klonkan	plunt	pryska	trist
plitta	plinta	klunka	kork	pästa
stompen	flimpe	krump	trumpen	prunt
grinta	trynka	prulle	kramp	krämpa
trunka	stämpan	blimp	plisp	kranna
trämpen	tälk	pylta	räska	prält
kriskar	trisk	trysten	flympen	klumpan

57

57

Aktivitetera varierar mellan
högläsning och diktamen –
{TALA, LYSSNA, LÄSA, SKRIVA}

	LYSSNA	SKRIVA	LÄSA	TALA
KODNIVÅ	avkodning av tal	funktionell handstil kodning av fonologiska kategorier i skrift	stavning avkodning av skrift	funktionellt uttal kodning av fonologiska kategorier i tal
		DIKTAMEN		HÖGLÄSNING

58

58

Eleven är litterariserad när han eller hon kan **högläsa och ta diktamen med regelbundet stavade nonsensord**

	LYSSNA	SKRIVA	LÄSA	TALA
KODNIVÅ	avkodning av tal	funktionell handstil kodning av fonologiska kategorier i skrift	stavning avkodning av skrift	funktionellt uttal kodning av fonologiska kategorier i tal
	DIKTAMEN		HÖGLÄSNING	

59

59

Varför nonord?

- Nonord kräver avkodning och minskar gissning
- Träningen blir därför adekvat inriktad
- Samma princip (**reduktion av kontext**) gäller också för mer avancerad läsning

Läsavkodningstyp	Kärnaktivitet	Central materialtyp
alfabetisk-fonologisk avkodning	högläsning och diktamen	regelbundet stavade nonsensord
ortografisk-morfemisk avkodning	högläsning under tidspress	riktiga, bekanta ord utan kontext
läshastighet och läsflyt	1. upprepade högläsning 2. tyst läsning i mängd	text som inte utmanar läsförståelsen

60

60

Bygg upp komplexiteten stegvis

- Lägg till morfologisk information (morfologisk medvetenhet)
- Svenskan har massor av ändelser som är bra att känna igen (riktiga ändelser, Grossman & Riad 2020)

-an	-en
-at	-et
-ar	-er
-ig	-are
-iga	-ing

61

61

Alternera ändelserna till samma rot

gass	gass__	gass-a, -ar, -at
rådd	rådd__	rådd-e, -en, -et
nytt	nytt__	nytt-a, -an, -at, -as
dipp	dipp__	dipp-ig, -iga
väck	väck__	väck-en, -et, -er, -es
ryck	ryck__	ryck-ig, -iga, -are
pell	pell__	pell-ade, -are, arna,
viss	viss__	viss-a, -an, -ar, -at

- Många ord verkar långa tills man ser vilka delar de består av.
- Bra för avkodningen att känna igen de frekventa ändelserna.
- Bra för den syntaktiska avkodningen eftersom man oftast ser vilken ordklass ordet tillhör på ändelsen

62

62

Behövs det litterariseringsundervisning?

- Svaret är Ja!

GDJ, pixabay 63

63

Kodnivån aktualiseras i ...

Välkända kontexter

- barns första läsning på modersmålet
- alfabetisering
- läs- och skrivsvårigheter, dyslexi

Ny kontext

- barns första läsning på andraspråket

Ännu nyare kontext

- nyanlända ungdomars/vuxnas läsning på andraspråket

Kommande kontext (spaning)

- modersmåsläsande barns/ungdomars automatisering

64

64

Ny studie om L1- och L2-läsare i lågstadieåldern

Fälth, Selenius & Egerhag (2022)

”The results showed that L2 students in grades 1–3 had significantly weaker decoding, vocabulary, and reading comprehension than L1 students. A performance below average in the tests indicates a need for extra support in reading which a significantly higher proportion of L2 students had compared to L1 students.”

65

65

Många nyanlända ungdomar avkodar inte tillräckligt väl på L2

- **Anekdotisk evidens:** typer av stavfel, läsning som inte tar sig, bristande läsförståelse, ordmemorering utan betydelsememorering
- **Empirisk förankring:** diagnostiska prov med en stor mängd elever riktad mot kodnivån.
- **Viss prövad erfarenhet:** Paula Grossmans latinisering (www.prosodia.se), projektet Intensivsvenska/Samsas

66

66

 Diagnostiska prov

1. Korta vokaler: [ɪ, ɛ, ʏ, a, ɔ, ø]

Stryk under

Exempel: sill sell

välj

Särskilj

1.	snitt	snett	[ɪ, ɛ]
2.	miss	mäss	[ɪ, ɛ]
3.	pynnat	pinnat	[ɪ, ʏ]
4.	locka	läcka	[ɛ, ɔ]
5.	dill	dell	[ɪ, ɛ]
6.	spitt	spytt	[ɪ, ʏ]
7.	mossa	mässa	[ɛ, ɔ]
8.	torken	tarken	[a, ɔ]
9.	illa	vlla	[ɪ, ʏ]

67

67

 Elevens blad **Korta vokaler: [ɪ, ɛ, ʏ, a, ɔ, ø]**

1.

Stryk under det ord som läraren läser. Läraren läser varje ord två gånger.

Exempel: sill sell

1.	snitt	snett	13.	morrig	murrig
2.	miss	mäss	14.	pönnan	pennan
3.	pynnat	pinnat	15.	slutta	slåtta
4.	locka	läcka	16.	pasta	posta
5.	dill	dell	17.	snäcka	snöcka
6.	spitt	spytt	18.	puckel	pockel

68

68

 Så här kan det se ut (fråga 1):

1. <u>snitt</u>	snett	13. <u>morrig</u>	<u>murrig</u>
2. miss	<u>mäss</u>	14. <u>pönnan</u>	<u>pennan</u>
3. pynnat	<u>pinnat</u>	15. <u>slutta</u>	slåtta
4. <u>locka</u>	läcka	16. <u>pasta</u>	posta
5. dill	<u>dell</u>	17. <u>snäcka</u>	snöcka
6. <u>spitt</u>	<u>spytt</u>	18. <u>puckel</u>	<u>pockel</u>
7. <u>mossa</u>	<u>mässa</u>	19. <u>klåddig</u>	kladdig
8. <u>torken</u>	tarken	20. <u>grettan</u>	grottan
9. <u>illa</u>	<u>ylla</u>	21. <u>lätt</u>	<u>lött</u>

69

69

 Elevens blad Korta vokaler: [ɪ, ɛ, ʏ, a, ɔ, ø]

4. Fyll i vokalen som saknas. Läraren läser varje ord två gånger.

Exempel: lappa

1. kn__tter	13. br__nta
2. l__nd	14. h__ttan
3. p__tta	15. t__lta
4. j__mt	16. l__st
5. gl__mman	17. sp__llig
6. p__sta	18. b__nder

70

70

 Så här kan det se ut (fråga 4):

1. kn <u>a</u> tter	13. br <u>y</u> nta
2. l <u>ö</u> nd <u>o</u>	14. h <u>i</u> ttan <u>y</u>
3. p <u>u</u> tta	15. t <u>ö</u> lta
4. j <u>ö</u> mt	16. l <u>ä</u> st
5. gl <u>ä</u> mman	17. sp <u>y</u> llig
6. p <u>u</u> sta	18. b <u>e</u> nder
7. m <u>ö</u> ppen <u>o</u>	19. gl <u>ö</u> mra <u>å</u>

71

71

2. t <u>e</u> pp	12. p <u>ö</u> tt
3. b <u>a</u> tt	13. m <u>a</u> pp
4. b <u>ö</u> rr	14. l <u>ö</u> tt
5. m <u>ö</u> pp <u>a</u> r	15. m <u>i</u> ll
6. b <u>ö</u> ck <u>e</u> n	✓ 16. s <u>ö</u> pp <u>e</u> n söppen
7. kn <u>e</u> tt <u>a</u> n	17. t <u>ö</u> ll <u>a</u> r
8. fr <u>ö</u> ll <u>e</u>	18. pl <u>a</u> tt <u>e</u> n
9. t <u>a</u> ps <u>e</u> n	19. sn <u>ö</u> gg <u>e</u> n
10. kl <u>ö</u> fs <u>a</u> n	20. pr <u>e</u> tt <u>e</u> n
11. m <u>ö</u> st <u>e</u>	21. pr <u>i</u> ss <u>a</u> r
	22. p <u>ö</u> st <u>a</u> s

Elev som är litterariserad, dvs som avkodar väl

72

72

 Intensivsvenska

Elev som har några trösklar kvar

Osäker på [ø]=<ö>, även <ä>
 [ɔ] som <ö : å, o>
 [i] som <y : i>
 [ø] som <ä : ö>

1. p <u>ä</u> tt	12. p <u>ä</u> tt pött
2. t <u>ä</u> pp	13. m <u>ä</u> pp
3. b <u>ä</u> tt	14. l <u>ä</u> tt
4. b <u>ä</u> rr	15. m <u>i</u> ll
5. m <u>ä</u> pp <u>ä</u> r	16. s <u>ö</u> pp <u>e</u> n
6. b <u>ä</u> ck <u>e</u> n bocken	17. t <u>ö</u> ll <u>a</u> r
7. kn <u>e</u> tt <u>a</u> n	18. pl <u>a</u> tt <u>e</u> n
8. fr <u>a</u> ll <u>e</u>	19. sn <u>ö</u> gg <u>e</u> n snäggen
9. l <u>a</u> ps <u>e</u> n	20. pr <u>ä</u> tt <u>e</u> n
10. kl <u>ä</u> fs <u>a</u> n	21. pr <u>y</u> ss <u>a</u> r prissar
11. m <u>ö</u> st <u>e</u>	22. p <u>ö</u> st <u>a</u> s

73

73

 Intensivsvenska

Långa vokaler: [i:, e:, ε:, y:, α:, o:, ø:, ʉ:, u:]

5.

Fyll i den vokal som saknas. Läraren läser varje ord två gånger.

Exempel: gr ö n b a l

1. f__rig	10. kl__va
2. b__ra	11. b__lare
3. f__nad	12. s__larna
4. sn__dare	13. br__na
5. k__ren	14. s__l
6. m__sar	15. m__sat

74

74

 Så här kan det se ut (fråga 5):

1. f <u>a</u> rig	10. kl <u>i</u> va <u>y</u>
2. b <u>u</u> ra <u>o</u>	11. b <u>a</u> lare <u>o</u>
3. f <u>i</u> nad	12. s <u>e</u> larna <u>a</u>
4. sn <u>i</u> dare <u>e</u>	13. br <u>y</u> na
5. k <u>o</u> ren	14. s <u>i</u> l
6. m <u>u</u> sar <u>o</u>	15. m <u>e</u> sat
7. b <u>o</u> sare <u>u</u>	16. kn <u>a</u> lar <u>o</u>

75

75

 Översiktligt

Riad & Forsberg 2020

%	1 (24p)	4 (23p)	3 (28p)	5 (18p)	6 (17p)
Skola klass	stryk under kort vokal	füll i kort vokal	stryk under lång vokal	füll i lång vokal	füll i obet. vokal
M a	88	65	77	44	86
M b	82	61	82	49	81
M c	83	60	80	45	84
M d	87	61	85	46	93
M e	88	62	84	54	91
M f	86	66	82	48	92
K c	90	66	89	61	92
K d	85	60	85	57	87

- Större säkerhet på korta vokaler än på långa
- Stor skillnad på "stryk under" och "füll i"
- Särskilt svagt på "füll i lång vokal"

76

76

 Översiktligt

Riad & Forsberg 2020

%	1 (24p)	4 (23p)	3 (28p)	5 (18p)	6 (17p)
Skola klass	stryk under kort vokal	füll i kort vokal	stryk under lång vokal	füll i lång vokal	füll i obet. vokal
M a	88	65	77	44	86
M b	82	61	82	49	81
M c	83	60	80	45	84
M d	87	61	85	46	93
M e	88	62	84	54	91
M f	86	66	82	48	92
K c	90	66	89	61	92
K d	85	60	85	57	87

- Större säkerhet på korta vokaler än på långa
- Stor skillnad på "stryk under" och "füll i"
- Särskilt svagt på "füll i lång vokal"

77

77

 Lång och kort konsonant

7.
Stryk under det ord som läraren läser. Läraren läser varje ord två gånger.

Exempel: lappa lapa

1. måtta måta	14. mana manna
2. vicka vika	15. vet vett
3. tyken tycken	16. ledd led
4. mätta mäta	17. sim simm
5. myga mygga	18. kram kramm
6. slafa slaffa	19. kul kull

78

78

 Intensivsvenska

Riad & Forsberg 2020

Översiktligt

%	1 (24p)	4 (23p)	3 (28p)	5 (18p)	6 (17p)	2 (34p)	8 (44p)	7 (25p)
Skola klass	stryk under kort vokal	füll i kort vokal	stryk under lång vokal	füll i lång vokal	füll i obet. vokal	Stämton p/b, k/g, f/v, l/r	konsonant- kluster	Konsonant- kvantitet
M a	88	65	77	44	86	90	88	65
M b	82	61	82	49	81	93	72	63
M c	83	60	80	45	84	90	84	64
M d	87	61	85	46	93	93	81	67
M e	88	62	84	54	91	96	89	67
M f	86	66	82	48	92	90	87	67
K c	90	66	89	61	92	91	93	65
K d	85	60	85	57	87	95	89	65
snitt	86	63	83	51	88	92	85	65

Ganska så homogent resultat
Redan efter kort tid i Sverige

79

79

Lexikal kvalitet (hög, låg)

- Att utveckla goda mentala representationer av orden (Perfetti 2007; Perfetti & Hart 2002)
- precis fonologi
- precis ortografi
- flexibel semantik
- Representationerna av ord ska vara välstrukturerade för att kunna hämtas snabbt och säkert

80

80

Medvetandehöjande övning 2

geralt, pixabay

81

81

Medvetandehöjande övning 2

- Simulering av låg lexikal kvalitet av den typ man finner hos inlärare av svenska som andraspråk
- I exemplet uttrycks variation i
 - diakritiska tecken <å, ä, ö, o, a>
 - kvantitet – enkel/dubbelteckning av konsonant
 - oklara vokalkontraster [i~e], [i~y], [u~ʊ], [ʊ~y]
- Det är inte svårt att förstå vilka orden är
- Försök att läsa med flyt
- Textmanipulationerna utgår från en specifik elev och dens resultat på ett litterariseringstest (vissa förenklingar har gjorts).

82

82

Prosodinn är den musikalliska siddan av språcket. Det kan händla om variationner i tallets tonn, langd och ljidstirka. Ibland kalas den för *ordmelode* eller *satsmelode*.

Med hjalp av variatiunner i prosodenn kan vi formeddla bade kanslor och tänkar. Variationnerna används när vi vil vyssa elska, gladje och sårg, men öcksa för att skelja ord från varåndra. Ordet *vriden*, 'dorhandtaggen', yttalas ju med en anan melodde än *vredde*, 'ylskan'.

83

83

Desa tvo komunikativva formåggor – den känslomasiga och sprockliga prosodenn – har yttveklats i symbioss. De påvirkar varändra på ett avgorande satt, ok spellar en vektig rol for sprokytvikling och tallad komynikationn.

Visa aspikter av kanslor formidlas genom våxlingar i tön och ljuddstirka, bland anat i skrek och skrått, och vessar tudligt maniskornas släktskap med ändra djyr. Manniskor kan säga sig käna igen känslomasiga meddelanden hos såväl mänskliga roster som hos djyrroster. Vi kan upfata om en hond eller en schimpans låtter "ledsen" eller "gladd".

84

84

Tvarrkulturela stydier vesar ökså att
 mäniskor med olicka mödersmal lekna
 värandra bådde i hur de yttrucker och
 upfatar kånslor i manskliga rösster – och
 i musyk.

85

85

Vad lär vi oss av detta?

- Stavningen spelar roll för vår tillgång till orden i hjärnan
- Ljutföljden likaså (särskilt i grunda ortografier)
- Svenskans ljudstruktur matchas i hög grad av stavningen. Om stavningen svajar är det tydligt att förbindelsen mellan ljud och bokstav inte är automatiserad
- Både fonologiska och ortografiska regelbundenheter spelar roll för stavningen – och stavningen signalerar både fonologiska och ortografiska regelbundenheter

86

86

- Texten är preparerad – den tvingar oss att ägna oss åt kodnivån (läsavkodning)
- Så är det för många inlärare av andraspråk
- Då blir det inte mycket energi kvar till innehållet

87

87

För många alternativ vid varje skiljeväg

prosodin prosodyn prosodenn prosoden prosodinn prosodynn	är den	musikaliska musikalliska	sidan sedan siddan seddan sydan syddan	av	språket språcket			
Det kan handla om		variationer fariationner variationner fariationner	i	tallets talets	tonn ton	langd längd löngd	och	ljudstirka ljudsterka ljydstyrka ljydstyrka ljydstirka
Ibland	kalas kallas	den för	ordmelode ordmelodi ordmelody	eller	satsmelodi. satsmelode satsmelody			

88

Prioritetsordning i uttalsundervisningen

89

89

Målbilder för uttalsundervisningen

Ett bra, funktionellt uttal av svenska

- "kunna uttala [y:] med läpprundning"
- "kunna uttala [t:] med tillräcklig längd"

De fonologiska kontrasterna i svenskan

- "kunna skilja på /y/ och /i/ i uttal och perception"
- "kunna skilja på /t/ och /t:/ i uttal och perception"

Vilken är prioritetsordningen?

90

90

Prioritetsordningar

**Traditionell
uttalsundervisning**

Funktionellt uttal

**Fonologiska
kontraster**

**En vidgad
uttalsundervisning**

**Fonologiska
kontraster**

Funktionellt uttal

91

91

Prioritetsordningar

- Läsning av ortografiska kontraster
- Stort inslag av nonsensord (avkodning, inte igenkänning)
- Regelbunden stavning
- Högläsning och diktamen
- Då och då stannar man upp och ägnar sig åt artikulation.

**En vidgad
uttalsundervisning**

**Fonologiska
kontraster**

Funktionellt uttal

92

92

Den vidgade uttalsundervisningen

- ... är just vidgad
- Den inkluderar moment som är riktade mot segmenten + kvantitet i kombination med läsavkodning
- Det betyder inte att det inte finns en plats för artikulationsträning och perceptionsträning
- men läsavkodningen skapar en brygga som tar uttalet direkt in i en skarp användning
- samtidigt som bokstäverna kan stödja formeringen av de fonologiska kategorierna i hjärnan (dvs öka den fonologiska medvetenheten)

93

93

Målet med litterariseringen ...

- ... är att lämna kodnivån och komma till sammanhangsnivån
- Läsningen ska vara ett redskap för inläring, kunskapsinhämtning och nöje
- Då måste den vara automatiserad i så hög grad som möjligt
- En god fonologi är ett viktigt stöd i uppbyggnaden av läsförmågan (precis som hos barn, men man ställer liksom inte frågan där)

94

94

Varför hör detta hemma i uttalsundervisningen?

- avkodning – läsning, **hörförståelse**
- kodning – **högläsning**, **diktamen**, skrivning
- Uppgifterna inom läsavkodning
- gör uttalsundervisningen ännu mer angelägen

95

95

Tack för uppmärksamheten!

96

96